

16. Todam, barna gyerek, Avry legidősebb fia, David a legjobb barátod
17. Wirtham, vörös, földműves, van egy feleséged és gyerekeid, te műveled a legnagyobb területű földet a faluban
18. Zelma, vörös, gyógyító, a Falutanács tagja vagy
19. HUGO (TANAR SZEREPBEN), barna, a Falutanács vezetője, molnár

A segédanyagok elektronikusan elérhetőek itt: <https://erasmuselteradnoti.weebly.com/redheads.html>

Ez ügyben használható az alábbi QR-kód is:

Drámafoglalkozás tervezése szorító körülmények között

Wenczel Imre

Az alábbi drámaóra-terv célkitűzése, téma-, keret-, fókuszválasztása a szokásosnál alaposabb indoklást igényel. Nem csupán azért, mert ezt az órát évek óta játsszuk 38-45 perces időkeretben kisebb-nagyobb sikerrel, hanem azért is, mert szándékomban áll majd (ha időm engedi) több ilyen foglalkozást írásban rögzíteni. Részben azért, hogy legyen egyszer rendesen leírva önmagamnak, részben, hogy ötletet adjon másoknak is. A célcsoport évek óta hasonló az adott iskolában¹, és remélhetőleg még marad is egy ideig. Kilencedik évfolyamos középiskolások formálódó közösségeiről van szó (ezek nemi arányaikban és létszámukban kissé változók, de csoportdinamikai szempontból jól körülírhatók). Általában kéthetente egyszer – illetve a tanév folyamán végig – tizenegy 12-18-as létszámú csoportot kell gondoznom. E csoportoknak kéthetente van egy 45 perces drámafoglalkozása. Lássuk a (drámatanárt és tanulót egyaránt) szorító körülményeket és a játékszervezés ebből adódó lehetőségeit! Gyakori (esetünkben általános érvényű), hogy mindössze szűk 38-40 perc áll rendelkezésére a tanárnak és a csoportnak egy-egy drámafoglalkozás megélésére. Ha csupán gyakorlatokból áll a játék, akkor kevésbé szorít az idő, hiszen a képzett drámapedagógus tudja, hogy melyik gyakorlatot hagyhatja el vagy cserélheti le egy rövidebb átfutására anélkül, hogy a célkitűzés vagy a koncepció sérülne. (Például az Őrjátékot², ami hosszúra nyúlhat, idő hiányában még a játék ajánlása előtt lecserélhetjük egy másik együttműködéses játékra, pl. a Kézfogóra.³ Ez utóbbinak ugyanis annyi fokozatát valósíthatjuk meg az adott foglalkozáson, amennyi éppen „belefér”. A Játékkönyv Tárgymutatójának⁴ ajánlása mindkét esetben ugyanaz: együttműködés.)

¹ Révais diákokról van szó, köztük (AJTP-s (Arany János Tehetséggondozó Programos), nyelvi előkészítő és más csoportokról.

² *Játékkönyv*, 36. oldal; szerkesztette Kaposi László – Színházi Füzetek/ IV; Marczibányi Téri Művelődési Központ, Kerakasztal Színházi Nevelési Központ, 1993

³ Ugyanott: 13. oldal

⁴ Ugyanott: 75. oldal

A tanítási dráma azonban olyan, mint egy keresztretjvény: bármit változtatunk játék közben az eredeti tervezésen, az elviheti más irányba akár a témát, akár a fókuszot, sőt átformálhatja a keretet is. Tanár legyen a talpán, aki az ilyesféle váratlan változók mentén kézben tudja tartani a foglalkozást. Elvileg van lehetőségünk, persze kétszer 40-45 percesre tervezni az órát, de sok próbálkozás után arra a következtetésre jutottam, hogy inkább szervezzük meg valamiképpen egyívú 90 percesre a szétdarabolt foglalkozást. Sokkal hatékonyabb és működőképesebb, mint az, amikor két hetet kell várni egy félbemaradt dráma folytatására. Ez utóbbinál gyakori, hogy nem tudnak már visszatérni a tanulók a korábban felépített és „belakott” világba, kedvetlenül veszik fel a két hete „beizzított” szerepeket, megérkeznek a csoportba az előző órai hiányzók, vagy éppen nem jönnek a „húzó” emberek. De nálunk most az sem opció, hogy „összevonjuk” a két 45 perces tanórát. Húsz esetből talán egyszer sikerült nekem a jelzett átszervezés, de az is sok bonyodalmat okozott az iskolában.

Térjünk vissza tehát arra a paradoxonra, hogy gyorsítanunk kell. Hiszen kevés idő áll rendelkezésünkre, és ha jól bánunk a feszültséggel, a tanulók vágya az, hogy hamar a végére jussanak a vizsgált történetnek vagy titoknak. A tanár dolga az, hogy kérdéseivel, megfelelő konvenciók alkalmazásával, szorító körülmények adagolásával lassítson, így elvégeztetve a tanulókkal azt a munkát, ami a megértésben bekövetkező változáshoz vezethet. Tudjuk persze, hogy itt kétféle időről van szó. Az egyik a játék lefolyásának a technikai ideje, a másik az általunk teremtett képzeletbeli világban működő idő. Az utóbbi azonban nem kevésbé „zabálja” a technikai játékidőt – akkor is, ha a fiktív világban szinte megállt az óránk. (Lásd például az állóképeket, melyeket elő kell készíteni, meg kell mutatni egymásnak, és közösen el kell gondolkodnunk róluk.) Egy jól működő gyűlés vagy fórumszínház „itt és most jelen ideje” igénybe veheti a tanóra 40 percének akár egyharmadát is. Ezért kell az ilyen foglalkozásokhoz „gazdaságosan” játszható témát választani. Olyat, amelynek alapinformációival eleve tisztában vannak a tanulók.

Arany János Toldijával például legalább 15 órán keresztül foglalkoznak a gyerekek hatodik osztályban. Valószínű tehát, hogy legalább a történet és a fontosabb szereplők „megvannak” még a kilencedikeseknek is. Működőképes „sztori” szokott lenni 9. évfolyamon a János vitéz is, vagy valamelyik Arany-ballada, például A walesi bárdok.

A „mi érdekel minket ezekből a történetekből (konfliktusokból, sorsokból, győzelmekből vagy vágyálmokból)” kérdésre kilencedikes tanítványaim rendszerint ilyesféle válaszokat adnak: Muszáj volt Kukorica Jancsinak elmenekülnie otthonról, sőt még a falujából is? Mért nem tudott Miklós uralkodni magán? Minek kellett feláldoznia magát az ifjú bárdnak is? (Nem szó szerinti idézetek ezek, és csak kiragadott példák.) Az biztos, hogy a további időnyerés céljából érdemes végiggondolni a konvenciók alkalmazását is, valamint a nagyívű, lassú hőmpölygésű drámaórák helyett gyors kérdésekkel és válaszokkal, mozgással, cselekvéssel teli, rövid részdíjakat használó konstrukciókat alkalmazni. A játék fontosabb adatait, amelyeket nem feltétlenül a tanulóktól kérünk, valamiféle „adatok a falon” típusú konvencióval tegyük állandóan láthatóvá, hozzáférhetővé! Kerüljük továbbá a tervezésnél azokat a szempontokat, amelyeket nagy valószínűséggel már érintett az iskolai irodalom tananyag⁵.

Ez a gondolatmenet nem zárja ki egyéb témák feldolgozását, olyanokét, amelyeknek minden „adatával” az adott 40 perces tanórán találkozunk a gyerekek. Olyankor kevés, de lényeges adattal dolgozunk, és a típusig feltétlenül felépítjük a figurát, akiről játszunk. (Például a korinthuszi királyfit.⁶)

Foglalkozunk most az egyik legkedveltebb (vagy talán inkább legismertebb) történettel, a Toldi-témával!⁷

A tanóra címe: Ajánlás

Csoport: 9. évfolyamos, 12-18-as létszámú, a drámában már nem járatlan fiúk, lányok.

Cél: Annak mérlegelése, hogy egy hirtelen haragú, akár rombolásra is kész tehetséges fiatalember mennyiben ajánlható és mennyiben nem – felelős állás betöltésére.

Tér: Tanterem félretolt padokkal vagy más alkalmas helyiség.

⁵ Lásd az általános iskolai kerettantervet! A dokumentum internetes hivatkozása: http://kerettanterv.ofi.hu/02_melleklet_5-8/index_alt_isk_felso.html

⁶ A drámaóra 90 perces tervezete már megjelent korábban a DPM-ben.

⁷ Sok-sok Toldi-témával foglalkozó színdarabot és drámatervezetet láttam. Ezzel a megközelítéssel még nem találkoztam.

Téma: Toldi Miklós fejlődéstörténete, illetve egy királyi tanácsadó „Ajánlásának” részletei. (Minden információ forrása vagy Arany János Toldi című elbeszélő költeménye, vagy a tanár által „behozott” fikció „korabeli titkos dokumentumok” alapján.)

Tanulási terület: Arany János Toldi című elbeszélő költeményének mélyebb (drámás) elemzése. Egy indulatos fiatalember viselkedésének, személyiségvonásainak és azok következményeinek vizsgálata.

Keret: Nagy Lajos királyi tanácsadójának és krónikásának szemszögéből figyeljük az eseményeket. (**Megjegyzés:** A király bizalmasa, aki valójában nem pap, szerzetesi ruhában **Paulus atyaként**⁸ sorra látogatja a fontosabb főúri családokat, és titkos feljegyzéseket készít róluk urának. Fontos kutatási szempont számára az uralkodó iránti hűség és a hadi alkalmasság. Így jön létre a Toldi Miklósról megírt/megrajzolt Ajánlás is, amelynek legfontosabb elemeit a játékban résztvevő tanulók hozzák létre. A tanácsadónak ugyanis felelősséget kell vállalnia a király előtt az Ajánlás megállapításaiért.)

Fókusz: Mit kezdünk egy nagyon tehetséges, jólelkű, de hirtelen haragú, indulatait megfékezni képtelen fiatalemberrel?

Eszközök: Csomagolópapírok, nyomtatványok, ragasztó/cellux (amivel a táblára vagy a falra rögzítjük az „adatok a falon” és a „szerep a falon” csomagolópapírjait, valamint a nyomtatványokat), vastag filcek (amikkel a csomagolópapírokra írhatunk vagy rajzolhatunk), a királyi tanácsos feljegyzéseinek néhány előre elkészített részlete, megfelelő számú szék, esetleg egyéb kellékek (pl. ruhadarabok).

Alkalmazott konvenciók

- Tanári narráció – kérdésekkel
- „Adatok a falon”
- Forró szék
- Az AJÁNLTÁS vázlata a falon
- Állóképek narrációval
- „Rekonstruált anyagok, szövegtöredékek Paulus⁹ jegyzeteiből”
- Domináns-Követő játék¹⁰
- Levélírás (Paulus levele a királynak)
- Álláspontok, érvek ütköztetése szerepből

Szerepek: I. (Nagy) Lajos király; Paulus atya, a király titkos tanácsadója; Toldi Lőrinc, Toldi Lőrincné, Toldi György, Toldi Miklós; az öreg Bence (esetleg szolgálak, béresek)

A történet: I. Lajos királynak (aki később Nagy Lajos néven vonul be a történelembe) a titkos tanácsadója és bizalmasa sorra látogatja szerzetesi álruhában a főúri családokat, hogy ajánlásokat írjon róluk urának. A fiatal király leginkább azt szeretné tudni, hogy kik a hűséges hívei, kiben bízhat és kiben nem, illetve kik az alkalmas, hadra fogható férfiak. Történetünk idején a krónikás-tanácsadó néhány napja Nagyfaluban tartózkodik a Toldi-kúrián, ahol György fogadására készülődik mindenki. A tanácsadónak szemétszúr az ifjú Miklós daliás termete és iszonyú ereje. Alaposan tájékozódik róla, és sorra születnek a királyt tájékoztató feljegyzései. (Ezek leginkább rajzok némi kíséző szöveggel.) György megérkezése és Miklós gyilkos malomköves erődemonstrációja után sürgősen befejezi „Ajánlását”, és gyorsfutárral elküldi jegyzeteit a királynak.

Megjegyzés: A publikált drámafoglalkozás sok-sok lábjegyzetével és mellékletével nem a drámatanár-felhasználót akarja eléríteni, hanem éppen őt szolgálja. (Például később éppen a foglalkozás kitalálóját.) Egy-két olvasás után, a letöltött segédletek nyomán már kis felkészüléssel megtartható olyan drámaóra, amelyhez egyébként sok előzetes munka kellene, lásd a **Mellékleteket!**

⁸ A tanár által kitalált szereplő. Nagyon is valószínű azonban, hogy Lajos királynak voltak ilyen „kémei”, informátorai, illetve a Képes Krónikát éppen ilyesféle szerzetesek „rakták össze”.

⁹ A király tanácsadójának eredeti nevét nem ismerjük.

¹⁰ A „domináns-követő” játék egy változata megnézhető a következő hivatkozásra kattintva:

http://users.atw.hu/dramamuhely/dominans_koveto.wmv

A drámaóra folyamata

KONTEXTUSÉPÍTÉS

Tanári narráció kérdésekkel – és a tanulók válaszaival (6 perc)

*Mire emlékeztek Arany János Toldijának a történetéből? Szedjük össze, hogy időrendben mi történik Miklóssal!*¹¹

(A tanulók hatodikos emlékeiből nagyjából összerakják a cselekményvázlatot, a tanár szükség szerint segít, kiegészít, idézeteket mond vagy hangsúlyt ad bizonyos részleteknek. Négy perc után felteszi a „falra/táblára” az előre elkészített rövid összefoglalót¹² és újra áttekinti a tanulókkal együtt mindazt, ami fontos tudnivaló az előzmények és a tanóra szempontjából. Az alábbi kérdésekre a tanár tudja a jó válaszokat, és ezt a kérdések feltevése előtt közli a tanulókkal. Ez ugyanis még csupán az alapinformációk összegyűjtése/ismétlése, a tanulók emlékeinek mozgósítása, és nem a drámafoglalkozásnak azon része, ahol a játszók válaszai befolyásolják a fikció alakulását és a dráma menetét. A cél az, hogy olyan éles körvonalat kapjon az a világ, amelybe a játék folyamán szereplőként vagy elemzőként belépünk, ami majd jól szolgálja a fókuszot.)¹³

*Apropó, ki örökölte az apai birtokot akkoriban?*¹⁴

(A jó válasz: Az elsőszülött fiú, vagy az, akire a király adománylevelben átruházta.)

Akkor miért van Miklósnak saját birtokrésze, amit György meg akar szerezni?

(A lehetséges jó válaszok egyike: Édesapjuk a végrendeletében így rendelkezett. A király korábban így rendelkezett...)

Hogyan boldogulhatott akkoriban a másodsülött fiú, ha nem volt birtoka?

(A jó válasz: Vitéznek vagy papnak, esetleg egy kolostorban szerzetesnek állt. Mindkét esetben sokra vihette, ha az uralkodónak is úgy tetszett.)

Mi az a „juss”, amit Miklós a bátyjától kért?

(A jó válasz: „Pénzt, paripát, fegyvert”, vagyis mindazt, ami a vitézi élethez kellett. Nem tartott tehát igényt az atyai birtok öt megillető részére. Arany egyébként a Toldiban határozottan utal rá, hogy Miklósnak önálló birtoka van, illetve lehetne, ha a bátyja nem akarná megkaparintani.)

Miért nem tartott igényt Miklós az öt megillető birtokrészre?

(Több jó válasz közül néhány: Mert nem akarta, hogy édesanyja emiatt szomorú legyen. Mert nem akart veszekedni a bátyjával a vagyonon. Mert elég erősnek és tehetségesnek tartotta önmagát ahhoz, hogy a birtok nélkül is boldoguljon. Mert eleve vitézi életre vágyott...)

NARRATÍV SZAKASZ

„Titkos dokumentum”, a király tanácsosának bemutatása, a tanulók szerepbe léptetése (4 perc)

*Ebben a Toldi-történetben van egy nagyon titokzatos rész. Honnan tudhatott Lajos király annyi mindent a Toldi-családról, amikor Miklós legyőzte a cseh bajnokot, és felfedte magát a király előtt?*¹⁵

(A tanulóknak sokféle ötlete lehet itt¹⁶. A tanár rávezeti őket, hogy a király tájékozódásának alapja országos kémhálózata volt. Már is felolvassa egy rövid szöveg másolatát egy korabeli titkos levélből, amelyet a táskájából vesz elő. Mielőtt felolvasná a szöveget, megmutatja a játszóknek. Jelzi, hogy a titkos tanácsos minden levelét titkosírással küldte Lajos királynak akkor is, ha le volt pecsételve. Egy tanulatlan futár természetesen semmire nem menne a kódolatlan szöveggel sem, ha esetleg arra vetemedne, hogy megpróbálja elolvasni. Már csak azért sem, mert latinul tanulhatott olvasni, de magyarul írt szöveget csak a királyi kancellárián és néhány kolostorban tudtak kibetűzni. Megjegyzés: érdemes több példányban behozni a „dokumentumot”, hogy kisebb csoportokban azonnal egyszerre láthassák a tanulók)

¹¹ A tanár szövegét dőlt betűkkel jeleztük.

¹² Első számú melléklet!

¹³ A feltételezhető tanulói válaszokat, a foglalkozás tervezőjének megjegyzéseit, a tanóra történéseit zárójelben közöljük.

¹⁴ Többek között itt van az a pillanat, amikor kutatásra ösztönző kérdésre értékes játékkal, valamilyen konvenció használatával reagálhatnánk. (Pl. a szakértő köntösében...) Itt nem tesszük, mert csak 38-40 percünk van a foglalkozásra.

¹⁵ Ha szükséges, a tanár idézi a Toldi megfelelő részletét. Lásd a 2. számú mellékletet!

¹⁶ Ez még mindig nem a tanulók döntéshelyzete. Viszont hadd mutassák fel korábbi tanulmányaikból származó tudásukat, hadd sziporkázzanak, hadd egyeztessenek egymással arról, hogy miről is van itt szó. Érdemes végiggondolni ehhez, hogy miképpen kezeljük a tanár kérdéseire adott tanulói válaszokat. (Lásd a Kaposi-féle tanfolyamok idevonatkozó részét!)

A levél szövege:

Találtam itt a Toldi-birtokon egy tizennyolc éves fiút, akinek ereje minden képzeletet felülmúl. Írásban és olvasásban nem igazán képzett, de természetes intelligenciája és jó természete átsegíti majd a nehézségeken. Itt mindenki szereti. Jóban van a béresekkal, édesanyját mindenekfelett szereti és tiszteli. Van egy szolgálta itt, Bencének hívják, aki inkább családtag, mint szolgálta, őt fogom kikérdezni. Titkosított üzeneteimet folyamatosan küldöm a futárokkal.

Kelt Nagyfalun 1348 évének nyarán

P

Milyen kapcsolatban lehet a titokzatos „P” a királlyal?

(A tanár megerősíti a tanulók azon sejtéseit, hogy a király nagyon bízik a tanácsos ítélőképességében, nem véletlenül őt küldte „kémkedni”. Azt is elmondja, hogy a Paulus atyának nevezett, szerzetesi áruhában közlekedő királyi titkos tanácsos történetünk idején már két napja a Toldi-kúrián vendégeskedik, és mindent megpróbál megtudni a családról, főleg Miklósról. Ezért tudhatott a király olyan sokat Miklósról, amikor a cseh bajnokkal vívott párbaj után a fiú felemelte a sisakrostélyát.)

Vajon kiket kérdezett ki a Toldi-birtokon ez a titkos tanácsos?

(A tanulók válaszai közül néhány: az édesanyját, az öreg Bencét, a szolgálta, a béreseket...)

Forró szék – a tanulók a királyi titkos tanácsos szerepében kérdeznek, a tanár az öreg Bence szerepében válaszol (5 perc)

Arany János azt írja, hogy Miklós legjobb barátja az öreg Bence. Mivel a tanácsosnak az a legfontosabb, hogy királyhű harcosokat keressen, ezért Bencét leginkább Miklósról kérdezi. Vajon milyen kérdéseket tett fel Bencének a király tanácsadója? Megjegyzem, hogy ez a tanácsos érzékeny és nagyon intelligens ember, döntéseivel nem csupán a királyt szolgálja ki, hanem jót tesz azokkal is, akiket igaz és tehetséges embereknek tart.

Kérlek benneteket, hogy legyetek ti most a Titkos tanácsos, én pedig Bence szerepében ülök majd itt. Tegyétek fel nekem azokat a kérdéseket, amelyek nyomán a tanácsos a legjobban megismerheti Toldi Miklóst, hogy azután elküldhesse jegyzeteit a királynak!

(A tanár a forró székben Bence szerepében elmondja, hogy amíg élt György és Miklós apja, Toldi Lőrinc, addig ő volt a család ura, megfellebbezhetetlen tekintély, aki karddal és lándzsával vívni tanította fiait. Miklós sokkal tehetségesebb volt mindig is, mint György, ezért az idősebbik testvér nem nagyon szerette ezeket a próbatételeket. Szó, ami szó, Miklós nem igazán jeleskedett az olvasásban és az írásvetésben a házitánító óráin. Miklós a cselédekkel is jóban volt, miközben György lenézte és utasította őket. Miklós gyakran birkózott erős parasztfiúkkal, de mindig mindenkit legyőzött, még a nálánál idősebbeket is. Ezért hiába mondják, hogy mindenki szereti, ez nem egészen így van. Tekintélye van, az biztos. A bátyjával pedig többször erősen összeszólkoskodott. Aki feltétel nélkül szereti, az az édesanyja. Apjuk halála után György a királyi udvarba került, Miklós pedig itt maradt Nagyfaluban. Igen sokat dolgozik a birtokon, egymaga többet, mint az összes béres. Például kettésével dobálja föl a malomba a hetven kilós búzászsákokat. Általában jól érzi magát, de vitézi életre vágyakozik. Toldi Lőrinc egyébként csatában vesztette életét, György akkor 15 éves volt, Miklós pedig 13.)

Az állóképek narrációval előkészítése, lebonyolítása és elemzése (6 perc – eddig összesen 21 perc)

A királyi tanácsos sok jegyzetet készített, de nem csupán Bencét kérdezte ki, hanem másokat is. Erőssége volt Paulus atyának, hogy kiválóan rajzolt. A jegyzeteinek egy része tehát képekben készült, némi szöveges magyarázattal. Most arra kérlek benneteket, hogy olyasféle állóképeket készítsetek, amilyenek Paulus atya elképzelhette a Toldi-családot! Magyarázatot is fűzzen majd a képekhez csoportból valaki! Három csoportban dolgozzatok! A képek főleg a Bence által elmondott információkból jöjjenek létre! Az állóképeken (afféle szoborcsoportokon) rajta lehet Toldi Lőrinc, Toldi Lőrincné, Toldi György legfeljebb 19 évesen, Toldi Miklós legfeljebb 17 évesen, az öreg Bence, bérese, szolgálta... Meg is szólaltathatjátok az állóképek szereplőit, hogy jobban értsük, miről van szó.

(Az állóképek bemutatása és megnézése után a tanár felrakja a falra az előkészített csomagolópapírt, amin az írás címe: **Ajánlás – vázlat**.¹⁷ Kiegészítjük a listát a tanulók által elképzelt és bemutatott képekkel, szövegekkel. Ezután felfelé mutató piros nyíllal jelöljük a tanulók javaslatai alapján azokat, amelyek Miklóst inkább ajánlják a királynak, és lefelé mutató kék nyíllal azokat, amelyek Miklóst inkább nem ajánlják a királyi udvarba vagy hadseregbe. Hiszen az Ajánlásnak éppen az a tétje, mondja a tanár, hogy Miklós elfogadható-e a király számára felelős pozícióban, vagy nem.)

PROBLÉMA – KRÍZIS

A titkos tanácsos levele a királynak György és Miklós találkozásáról (2 perc)

(A tanár ismét egy titkos dokumentumból olvas.)

Csúnya jelenetnek voltam tanúja a minap itt a Toldiaknál. Felséged tudja, hogy György, a ház első szülöttje, aki Felségednél tényérkihordó, megérkezett ide Nagyfaluba. Én ott ültem szokás szerint az egyik sarokban, így nem volt feltűnő a jelenlétem, de nem is törődtek velem, úgy elszabadultak az indulatok. Bizton mondhatom Felség, hogy a két testvér közül az egyik előbb-utóbb megöli a másikat. Nem tudom, mi lehet az oka, de rettenetesen gyűlölök egymást. Miklós védelmére legyen mondva, ő még meg is ölelte volna üdvözlésül a bátyját, de mikor az pofon vágta, olyan indulattal támadt rá – Felséged jól olvas a testbeszédből, de én is –, hogy nem volt kétségem, ököllem agyonüti Györgyöt. Arra a következtetésre jutottam Miklóst illetően, hogy (...)

Itt elmosódik az egyébként jól dekódolt és átmásolt írás – mondja a tanár. Nem lehet kibogozni, hogy miképpen folytatódik a levél, sajnos az ilyen titkos iratok néha részben vagy teljesen elpusztultak az idők folyamán.

Mielőtt megpróbáljuk kitalálni, hogyan fejeződhetett be a Tanácsos levele, nézzük meg, mit láthatott pontosan, ami így megrendítette! A „Domináns-Követő”-játékot¹⁸ ajánlom szemléltetésre és kutatásra. Kérlek benneteket, három csoportban dolgozzatok! Válasszatok magatok közül egy Dominánst (Miklós szerepében) és egy Követőt (György szerepében)! Arany János elbeszélő költeményének és az eddigi játékunknak az információit alkalmazva hozzatok létre egy tíz elemű mozdulatsort (ötöt mozdul a Domináns és ötöt a Követő), ami megmutatja, hogy mit láthatott a rémült királyi tanácsos, amiről a levelében ír!

A Domináns-Követő-játék előkészítése, lebonyolítása és megbeszélése (7 perc – eddig 30 perc)

Az általatok bemutatott „jelenetek” és az eddigi játékunk információi alapján mit gondoltok, mi lehetett a vége a tanácsos levelének?

A levél befejezése (a titkos tanácsos levelének befejezése két mondatban) (4 perc – eddig 34 perc)

Azt kérem tőletek, hogy három csoportban írjátok meg a levél általatok jónak tartott befejezését két mondatban! Legyen két változata a levél zárásának! Az egyik továbbra is ajánlja Miklóst a királyi hadvezetői posztra, a másik támasszon kétélyeket arra vonatkozóan, hogy Miklós meg tudna felelni a királyi követelményeknek! Erre két percet kaptok.

(Meghallgatjuk a tanulók által megírt összes levélbefejezést; mindegyik két-két mondat. A tanár jelzi, hogy a tanácsos még nem küldi el a futárral **Ajánlásának** a végső változatát, megvárja a további fejleményeket, amelyek, mint tudjuk, be is következnek. Toldit lándzsával körüldobálják a katonák, és az haragjában eldobja a

¹⁷ Hármasszámú melléklet.

¹⁸ A „Domináns-Követő”-játék a „Kezdem-befejezem” típusú színjátszós játék kétfigurás változata. Egy mozdulatsort állóképek fázisaira bontunk. Megjelöljük az egyik szereplőt Dominánsként (ő lesz a kezdeményező), a másikat Követőként (ő „válaszol” mozdulatokban a Domináns testbeszédére). A statikus alapállásból induló játék ritmusát a tanár irányítja, és a Domináns (esetünkben Miklós) kezdi. Mindkét szereplő minden alkalommal egymást váltva csak egyetlen mozdulatot tesz, és szoborként áll addig, amíg a jelzés tovább nem engedi. A szereplők tehát csak akkor mozdulhatnak, ha a tanár (vagy egy irányító társuk) jelzést ad (pl. csettint). Így jól megnézhetjük, milyen a szereplő testbeszéde, arckifejezése, fizikai létállapota a mozdulatsor adott pillanatában. (Még tovább fejleszthető ez a játék úgy, ahogy Szophoklész gondolkodott: három figurával játszunk. Akkor „Domináns-Követő-Reagáló”-játék lesz belőle. Valójában itt is lenne értelme ennek, hiszen tudjuk: „Elsikoltja magát s közéjük fut anyja”. De épp elég megmagyarázni, sőt megmutatni a két szereplős játékot azoknak a gyerekeknek, akik még nem láttak ilyet.

malomkövet, ezzel gyilkossá válik. A Tanácsos látja az egész jelenetet. Sürgősen befejezi Ajánlását, gyorsfutárral elküldi a királynak, de maga is azonnal útnak indul Budára, mert világos számára, hogy a király személyesen is ki akarja majd kérdezni az eseményekről.)

REFLEKTÍV SZAKASZ

Álláspontok, érvek ütköztetése szerepből (a maradék idő felhasználásával)

A tanár azt kéri a tanulóktól, hogy helyezkedjenek el két, egymással szemben elrendezett sorban. Az egyik oldalra azok álljanak (üljenek), akik a király titkos tanácsosaként azt „írták” az Ajánlásba, hogy Toldi Miklóst semmiképpen ne alkalmazza a király felelős posztra; a másik oldalon azok, akik azt írták, hogy igenis alkalmazza a király Miklóst felelős poszton a hadseregben, a történetek ellenére is. Ha az elhelyezkedés megtörtént, arra kéri a tanár a játzókat, hogy egyenként nyilatkozzanak a titkos tanácsos szerepből: miért tartják Miklóst alkalmasnak, illetve miért nem tartják alkalmasnak a király által neki szánt felelős pozíció betöltésére.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet

„Adatok a falon”: a Toldi rövid cselekményvázlata

- Miklós a nagy melegben egyedül dolgozik a határban, mindenki más alszik vagy pihen.
- Épp arra jön a királyi had, és Laczfi nádor megsérti Miklóst azzal, hogy parasztfiúnak nézi. („Hé paraszt...”)
- A fiú erődemonstrációval válaszol, félkézzel kitarthatja a vendégoldalt, azzal mutatja az utat.
- Dühöngve indul hazafelé. Sértődöttségének oka, hogy bátyja, György – szerinte érdemtelenül – a király udvarában főúri életet él, míg őt parasztnak nézik, pedig vitézi életre vágyik.
- Meglepetésére, amint hazaér, Györgyöt már otthon találja. (Negyvened magával jött.)
- Öleléssel üdvözlőné, de György gyűlölettel eltaszítja magától.
- Miklós kikéri a jussát, és el akarja hagyni az apai házat, de a bátyja arcul csapja.
- Miklós majdnem agyonüti Györgyöt, de édesanyjuk megakadályozza. („Pedig nem is Györgyöt, hanem Miklóst félti.”)
- Az udvar hátuljában malomkövön üldögélő, búsuló Miklóst György „játékból” körüldobáltatja lándzsával.
- Miklós megharagszik, amikor megsérti az egyik lándzsa, és a vitézek közé dobja a malomkő-darabot.
- Egy vitéz szörnyethal, így Miklós gyilkossá válik. Vagy hagyja magát elfogni és törvény elé vitetni, vagy elmenekül. Az utóbbit választja.
- Három napig bujkál a nádasban (farkaskaland!), végül az öreg Bence megtalálja, ad neki ételt, italt, és hazahívja.
- Miklós inkább Budára megy, mert a király vitéze akar lenni. (Ebben édesapját követné.)
- Éjszaka belopózik az udvarukba, elbúcsúzik édesanyjától és a döglött farkasokat az alvó György mellé fekteti. („Testvérbátyátok alszik itten épen...”)
- Pesten súlyos próbatételek (bikakaland) és nélkülözések (éhezés és alvás a temetőben) után Bence ismét rátalál, átadja neki az édesanyja által küldött száz aranyat, amin Miklós vitézi öltözéket, felszerelést vesz.
- Közben György már megpróbálta a királyt meggyőzni, hogy gyilkos öccse vagyonát adományozza neki, de ezt a király ahhoz a feltételhez köti, hogy a „Duna szigetében” mindenkit legyőző cseh bajnokot párviadalban végezze ki. György erre képtelen, nem olyan tehetséges és erős, mint Miklós.
- A párviadalban Miklós könnyedén legyőzi a cseh bajnokot, de nem akarja megölni. Amikor az orvul, hátulról rátámad, már nem kegyelmez neki. („S kisebbik darabját kardján fölmutatta.”)
- Amikor Miklós felcsapja sisakrostélyát, és megmutatja arcát, a király rögtön felismeri. Elmondhatja ugyan Miklóssal, hogy mi történt vele, de már pontos információi vannak mindenről, ami az elmúlt időszakban a Toldi-családban történt.

- Miklós vezér lesz Lajos hadseregében, Györgyöt pedig száműzik Nagyfaluba, ahonnan Miklós három napja felgyalogolt Budára.

2. számú melléklet

Idézetek a Toldiból

„Nemdenem a Toldi Lőrinc fia volnál?”
Miklós a fejével ráütött e szónál.

7.
Akkor az urakhoz fordult a felséges
Király s ekkép tartott hatalmas beszédet:
„Urak! hű vitézim! ide hallgassatok,
Mert nem tréfaság az, amit most hallotok:
Toldi György testvére ez a vitéz gyermek,
S György azon van, hogyan ásson ennek vermet,
Hogyan zárhatná ki öccsét örökéből,
Hogy' tagadhatná ki a nemzetségéből.

8.
„Tudom minden csínyát, mert végére jártam;
Azért most szemébe mondom neki bátran:
Árván maradt öccsét parasztnak nevelte,
Mert nagy erőt sejtett benne s irígyelte,
Mert attól félt, hogy a Miklós erős karja
Az ő hírét-nevét homályba takarja;
Mert – de'jszen tudja azt az ő gonosz lelke,
Öccsét rangja szerint miért nem nevelte.

9.
„Azt is tudom, hogy ő ingerlé a minap,
S úgy talált megütni egy bosszantó inast;
Kivallák szolgálái, mi módon tartatott
A testvéröccsére embervadászatot.
Nem úgy van, Toldi György? de úgy van! a király
Minek volna, ha nem tudná, ki mit csinál?
Egy ilyen testvérré annyi rosszat kenni,
Ki csupán magától ennyire bírt menni!”

3. számú melléklet

AJÁNLÁS

Toldi Miklósról, Toldi Lőrinc kisebbik fiáról szól ez az ajánlás.

A 18 éves fiú nagyon tehetséges minden vitézi játékban, lovaglásban, kardforgatásban, dárdahajtásban, sőt még birkózásban is. Ereje messze átlagon felüli. Ahogy a béreseit irányítja, láthatóan jó vezető válna belőle – mondjuk egy 30-40 fős csapat élén. Olvasás- és írástudása még nem megfelelő, de bízást javítható. Természete jó, bár néha kissé hirtelen haragú.

A kapott információk alapján készítettem néhány rajzot, amelyhez rövid magyarázatot is fűzök.¹⁹

Miklós egy erős parasztfiúval birkózik.

Miklós indulatosan összeszólalkozik a bátyjával.

Miklós azzal szórakoztatja a béreseket, hogy a negyven kilós vendégoldalt félkézzel kitarthatja.

Miklós kettesével dobja fel a szekérre a 70 kilós búzászsákokat.

Miklós megsértődik, mert egy béres őt is béresnek nézi.

¹⁹ A tanár megjegyzése itt: Sajnos a rajzok elvesztek, csak a hozzájuk fűzött magyarázatok maradtak meg.

Egyelőre eddig jutottam, még megvárom az idősebb testvér, György érkezését, azután küldöm a futárral az Ajánlás teljes szövegét.

P.

Kelt Nagyfaluban, 1348 nyarán

DRAMAPEDAGOGIA csatorna

A YouTube csatornán 50 körüli gyermekszínházi előadás mellett a Magyar Drámapedagógiai Társaság 1999-2012 között készült, hét részből álló oktatófilmsorozatát is megtekinthetővé tesszük – valóban mint egy sorozatot, 2019 októberétől hetente feltöltve egy-egy újabb részt.

A sorozat már látható részei:

GYERMEKSZÍNHÁZOK PÉLDATÁRA, 1. rész (epikus alkotások színrevitele)

Az első részben megtekinthető a következő előadások:

- *A fülemile*, a balassagyarmati Csupaszáj színház, rendező Tátrai Judit és Pajorné Molnár Magdolna
- *Kiskondás*, a bagi Fapihe csoport című játéka, rendező Fodor Mihály
- *Ágnes asszony*, Fóti Figurások, rendező Kis Tibor
- *Katinka és Julinka*, a pápai Picit Nem Art csoport, rendező Árvai Mária
- *Gyere haza, Mikkamakka*, Alföld Gyermekszínház, rendező Várhidi Attila

A VIII. Weöres Sándor Országos Gyermekszínházi Találkozó előadásából válogatta, szerkesztette és a jegyzeteket írta 1999-ben Sándor L. István.

Felvétel és utómunka: TVG Stúdió.

GYERMEKSZÍNHÁZOK PÉLDATÁRA, 2. rész – (a stilizáció változatai)

A második részben a következő előadások szerepelnek:

- *„Kérem én még nem játszottam”*, Csöpp Színház, Máriapócs, rendező: Vona Éva
- Lázár Ervin: *A nagyravágyó feketéig*, Picit Nem Art, Pápa, rendező: Árvai Mária
- *„Élhetünk volna gyönyörűen” (részletek)*, Inárcsi Színház, rendező: Kovácsné Lapu Mária

A filmben az 1999-es és a 2000. évi országos gyermekszínházi találkozó előadásából válogattunk. Szerkesztette és a jegyzeteket írta: Sándor L. István.

Technikai rendező: Nyári Arnold

Felvétel és utómunkák: TVG Stúdió Magyar Drámapedagógiai Társaság, 2001

HIBAJEGYZÉK

1. A DPM 62. számában a borító hátoldalán szereplő felvételnél tévesen adtuk meg a fotós nevét. A képet **Szarka Zsóka** készítette 2019. május 10-én, Bácsfeketehegyen.

2. A DPM 62. számának 58. oldalán átvettük a szerző tévedését, és a *Félelmeink* alcímű szövegblokkban a **Csoziboszik** helyett más csoport nevét tüntettük fel. A szöveg helyesen a következő:

Félelmeink

Két, számomra sokkoló és elgondolkodtató előadást szeretnék kiemelni, melyek közül az egyik, a *Félelmeink*, a **Csoziboszik** csapatának produkciója. Különlegesen személyes térrel találkozunk, ahol a gyerekek saját félelmeiket és szorongásaikat jelenítik meg. Ott vannak a szokásos félelmek, mint a rossz álmok, pókok, a magasság, a mélység, a tömeg stb. Emellett azonban megjelenik az utóbbi időben nagy problémát okozó kiközösítéstől való félelem, az ehhez való kényszeres megfelelési félelmekről nem is beszélve: „túl vékony vagyok”, „túl magas vagyok”, „túl alacsony vagyok”. A játékosok sokkoló nyíltsággal szembesítik a nézőt azzal a ténnyel, hogy a gyerekek világa legalább olyan kegyetlen, mint a felnőttek, ha nem kegyetlenebb. Felhívják a figyelmet, hogy a szülők által észre sem vett vagy szőnyeg alá söpört problémák komoly gondokat okozhatnak a lelkükben, melyek akár önbántalmazáshoz is vezethetnek. A rideg tényekkel nyíltan szembesít minket a darab, erre a hatásra a drámai zene és a fekete ruhák is ráerősítenek. És bár a hangulat egyre komorabbá válik, a lezárás mégis pozitív. A gyerekek megtalálják saját megoldásaikat félelmeik legyőzésére: a kiközösített kislány minden félelmét, magányát és kudarcát egy naplóban vezeti le, és barátokra lel, a pókoktól rettegő gyermek pedig egy könyv segítségével tanulmányozza rémét. Ezt a kicsengést támasztja alá a zene lágyabbá válása, illetve a jelmezek változása: a gyerekek fekete pólóikból kibújva színes felsőkre cserélik azokat.

Próbára várva. Az öltözőben az érsekvadkerli CsepPet csoport tagjával és kísérőivel
Országos Gyermekszínházi Rendezői Fórum, Budapest, Marczibányi tér, 2019. szeptember 28.

Pillanatkép a budapesti Pogácsa az Arénában csoport előadás előtti próbájáról
Országos Gyermekszínházi Rendezői Fórum, Budapest, Marczibányi tér, 2019. szeptember 28.

Kaposi László felvételei

